

מסכת ברכות

פרק שלישי – מי שמתו

- דף י"ז ע"ב משנה.

שלאחר המטה צורך בהם אלו שנמצאים לאחר המיטה שכבר נשאו את המיטה אפילו אם יש למיטה צורך בהם הם חייבין הואיל וכבר יצאו ידי חובתם מן המת שהרי הם נשאו כבר את המת, כך היא גירסתו של רש"י וכך הסביר רש"י.

והתוס' מוסיפים לפי שלעולם לא היו רגילים לשאת אלו שכבר נשאו את חלקם וכבר יצאו את חובתם לכבודו של המת, שואלים תוס' א"כ תמוה הלשון מה הלשון אפילו המיטה צריכה להם הרי מעולם אינם נושאים יותר את המיטה מאחר שכבר נשאו את חלקם, לכן אחזקו התוס' בגירסת הספרים שלפני המיטה ושלאחר המיטה, שבאמת אין חילוק ביניהם, אלא שבשניהם הדין הוא כך את שהמיטה צריכה להם פטורים אין צריכה להם חייבים.

ומדברי הירושלמי הביאו הראשונים שזה גופא החילוק בין לפני המיטה ולאחר המיטה, לפני המיטה מצויים אלו שלמיטה צורך בהם שהם עדיין עתידין לשאת את המיטה ואילו אחרי המיטה היו מהלכין אלו שכבר נשאו את המיטה לאחר שנשאו את המיטה הם היו מהלכין אחרי המיטה.

אומרת המשנה ואלו ואלו פטורים מן התפלה על אף שלענין ק"ש ראינו שיש חילוק בין אלו שלפני המיטה לאלו שלאחר המיטה אבל לגבי תפילה אלו ואלו פטורים, אומר רש"י את הטעם משום שתפילה לא דאורייתא היא, התפילה אין לה חיוב מן התורה, אומרים תוס' אבל בק"ש ובתפילין שהם מדאורייתא הם חייבים.

ומה שכתוב ברישא מי שמתו מוטל לפניו שפטור מק"ש ומן התפילין ולא הוזכר תפילה משמע קצת מגירסתם של התוס' כדברי הב"ח שברישא לא גורסים תפילה אבל כיון שהמשנה אמרה שהם פטורים מק"ש ומן התפילין שהם דאורייתא כ"ש שפטור מן התפילה אלא שלא רצה התנא ברישא רק לומר את החילוק שיש בין נושאי המיטה למי שמתו מוטל לפניו. רש"י מביא עוד פירוש שרבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות, שלענין תפילה עדיין יש להם זמן, אומר רש"י ולי נראה שאין זה לשון פטור, משום שאם הטעם שהם פטורים מן התפילה זה לא משום שהם פטורים אלא משום שיש להם עדיין זמן אז הרי זה לא שייך לומר בזה פטור.

תר"י מסבירים עוד הסבר בחילוק שיש בין ק"ש לתפילה, משום שהתפילה צריכים לעמוד, בשעת התפילה צריך לעמוד במקום אחד וא"כ זה יקח הרבה זמן אם הם יתעכבו כדי להתפלל משא"כ ק"ש הם יכולים לקרוא את כל הק"ש כשהם ממשיכים להלך עם המיטה ורק בפסוק ראשון הם צריכים לעמוד כך שזה לא לוקח הרבה זמן.

אומרת המשנה קברו את המת וחזרו אם כבר קברו את המת וחוזרים מבית הקברות אם יכולין המלווים יכולים להתחיל ק"ש ולגמור ולהספיק גם לגמור את ק"ש עד שלא יגיעו לשורה היו מנחמים את האבל כשהיו חוזרים מקבורתו של המת היו מקיפים את האבל בשורות סביבתו של האבל ואז היו מנחמים אותו ואם הם יכולים להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה כשצריך לנחם את האבל יתחילו ואם לאו אם

התוס' כבר עומדים על כך שבגירסתו של רש"י פרק מי שמתו שהוא הפרק השלישי אצלנו נמצא אחרי הפרק הבא פרק תפילת השחר, אבל נראה לר"י שהסדר הנכון הוא כפי שמסודר אצלנו שפרק השלישי הוא פרק מי שמתו והוא זה שצריך להיות אחרי הפרק השני פרק היה קורא שבסופו של הפרק מדובר מק"ש וכאן הפרק השלישי מתחיל מהפטור של מי שפטור מק"ש, ושגם בירושלמי הגירסא היא כמו כן.

והעיר כבר במלאכת שלמה על המשניות שמפירושו של רש"י שמיד נביא משמע שגם רש"י שלפנינו גירסתו היתה שהפרק מי שמתו הוא בא אחרי פרק היה קורא ושלפני התוס' היתה להם גירסא אחרת בספריו של רש"י שהרי רש"י מפרש, וכאן אנחנו מתחילים את תחלתו של הפרק.

מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה זו הגירסא שלפנינו וכך גירסתם של הרבה ראשונים והב"ח מוחק את המילים ומן התפילה, ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, מי שמתו מוטל לפניו הכוונה שמת לו מת, אחד מהשבעה קרובים שעליהם הוא חייב להתאבל ומוטל עליו לקבור את המת הזה, אז הוא זה שפטור מק"ש, אומר רש"י שלפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוא עסוק וטרוד במחשבה של קבורת המת לכן הוא פטור מק"ש, והרי זה דומה למה שלמדנו בפרק הקודם שחתן פטור מק"ש משום טרדה דמצוה, וזו כוונת המלאכת שלמה שרש"י כנראה רצה להסביר את סמיכות הפרק הזה לפרק הקודם, כשם שבפרק הקודם עסקנו בדינו של חתן שהוא פטור משום טרדה דמצוה כך הפרק הזה מתחיל במי שמתו מוטל לפניו שפטור מק"ש לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו, ולכן הוא פטור מק"ש, ותוס' מביאים על כך מדברי הירושלמי שדורשים את הפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימים שאתה עוסק בחיים אתה חייב לקרוא בהם ולא ימים שאתה עוסק במתים.

אומרת המשנה נושאי המטה אלו שנושאים את המיטה כשמלוים את המת לקבור אותו וחלופיהן אלו שמחליפים כי כך הוא הדרך שמתחלפים לשאת משום שהכל חפצים לזכות בו במצוה זו של נשיאת המיטה של המת אז הרי שמתחלפים אז אלו שנושאים את המיטה או חילופיהם אלו שאמורים להחליף אותם וחלופי חלופיהן זה אלו שיחליפו את אלו שהחליפו, אז הכלל הוא את שלפני המטה ואת שלאחר המטה הרי יש כאלו שנמצאים לפני המיטה פירושו שהם יתעסקו במיטה כשתגיע המיטה אצלם כי הם נמצאים מלפנים ואת שאחר המיטה זה אלו שכבר נשאו את המיטה והם נמצאים עכשיו מאחורי המיטה אז יש ביניהם חילוק את שלפני המטה צורך בהם פטורין אלו הנמצאים לפני המיטה ויש להם צורך לשאת במיטה עדיין המיטה צריכה להם שהם ישאו את המיטה הם פטורים מלקרוא ק"ש ואת

שהוא פטור מכל שאר המצוות, כך סוברים תלמידי רבינו יונה.

גמרא. שואלת הגמרא מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא רק אם המת מוטל לפניו אז הוא פטור מק"ש אבל אם הוא נמצא בבית אחד והמת שוכב בבית אחר הוא לא פטור מק"ש

ורמינהי שואלת הגמרא למדנו מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואין הוא יכול לאכול באותו בית איפה שהמת מוטל כי הרי הוא כלועג לרש, כמי שלועג לאדם עני לדל וגם הוא בזה שהוא אוכל זה מהוה לעג לרש, ואם אין לו בית אחר היכן לאכול אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו אין לו בית של החבר היכן שהוא יכול לאכול עושה מחיצה ואוכל אז הוא עושה מחיצה סביב המת ואז הוא יכול לאכול, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה אם גם אין לו אפשרות לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל אז הוא מסובב את הפנים מהמת ואז הוא יכול לאכול ואינו מיסב ואוכל הוא אינו רשאי להסב כדרך המסובב בחשיבות על צדו השמאלי ובמיטה כפי שעושים הסיבה, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין הוא לא אוכל בשר והוא לא שותה יין באותה סעודה, ואינו מברך מפרש רש"י שאינו צריך לברך ברכת המוציא על הלחם שהוא אוכל ואינו מזמן שוב מפרש רש"י אינו צריך לברך בהמ"ז,

- דף י"ח ע"א

ואין מברכין עליו אין צריך שיברכו לו אחרים בברכת הלחם המוציא כדי להוציא אותו, ואין מזמנין עליו הוא אינו מצטרף עם ג' לזימון, הרי ג' שאכלו כאחד הם מזמנים לברך יחד והוא לא מצטרף לזימון, ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, אומרת הברייתא ובשבת אבל אם זה שבת מיסב אז הוא רשאי להסב במיטה ואוכל בשר ושותה יין ומברך פירושו מברך המוציא ומזמן בהמ"ז ומברכין עליו ומזמנין עליו שמצרפים אותו לזימון, וחייב בכל המצות האמורות בתורה, רבן שמעון בן גמליאל אומר מתוך שנתחייב כאלו נתחייב ככולן, ואמר רבי יוחנן מאי בינייהו מאי נ"מ במה שרשב"ג מוסיף שהוא נתחייב ככולן, תשמיש המטה איכא בינייהו לדעת רשב"ג האבל חייב בעונה בשבת זו ואילו לדעת הת"ק הוא אינו חייב בעונה.

ומכאן שואלת הגמרא קתני מיהת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה והרי מדובר אפילו כשהוא אוכל בבית חבירו כשהמת אינו מוטל לפניו ממש אעפ"כ הוא פטור מק"ש.

אמר רב פפא תרנמא אמחזיר פניו נתרגם היינו נעמיד את מה שהברייתא אמרה שהוא פטור מק"ש מדובר במי שאין לו בית אחר שאז אמרנו שהוא מחזיר פניו ואוכל אז הרי שהוא נמצא באותו מקום שהמת מוטל לפניו ולכן הוא פטור מק"ש ומן התפילה.

רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי מה שאמרנו שבברייתא כתוב שהוא פטור מק"ש אמנם מדובר על כל האופנים גם כשהוא אוכל בבית חבירו והמת אינו מוטל לפניו ממש אלא שגם המשנה שאמרה מי שמתו

הם לא יספיקו לא יתחילו שלא יתחילו אפילו בק"ש.

עוד אומרת המשנה העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים הרי ביארנו שהיו מקיפים את האבל בשורות שורות סביבותיו אז אלו העומדים בהיקף הפנימי דהיינו באותה שורה שרואים את פני האבל הם פטורים מלקרוא ק"ש, אלו שעומדים בשורות שמסביב שהם השורות החיצוניים הם חייבים.

וכאן יש בסוגרים את מה שנלמד לקמן במשנה בדף כ' (נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמוזון ובברכת המוזון).

במשנה שלפנינו למדנו א"כ לפי הגירסא שיש לפנינו שמי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ומכל מצוות האמורות בתורה, אבל גירסתם של הרבה ראשונים וכך אומרים תר"י היא הגירסא בכל הספרים המדויקים, שפטור מן ק"ש ומן התפילה ומן התפילין ואח"כ מתחיל נושאי המיטה ולא הזכיר שמי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצוות האמורות בתורה, מביאים תר"י שיש מפרשים הלומדים שמכיון שלא שנינו במשנה בפירוש שמי שמתו מוטל לפניו פטור מכל המצוות האמורות בתורה אז הוא באמת אינו פטור אלא מאלו הג' בלבד אבל בכל שאר המצוות הוא חייב, ומביאים ראייה מהגמרא בסוכה דף כ"ו שם כתוב חתן פטור מכל המצוות האמורות בתורה ותנא שילא (מובאת שם ברייתא של שילא) שהוא כן חייב בכל המצוות, ואומרים אותם ראשונים ששם משמע שההלכה היא כשילא, וא"כ כמו שהחתן חייב בכל המצוות האמורות בתורה כמו כן סוברים ראשונים אלו שהאבל ג"כ חייב בכלם ורק באלו הג' שהוזכרו במשנה לפי גירסתם ק"ש תפילה ותפילין רק באלו הג' בלבד האבל אסור מפני ששלתן צריכות כוונה יותר משאר מצות, ק"ש צריכה כוונה יתירה מפני קבלת עול מלכות שמים שצריך שיהיה בכוונה, תפילין ג"כ צריך שלא יסח דעתו מהם ותפילה ג"כ צריך כוונה שהרי אם הוא לא כוון באבות שזו הברכה הראשונה של י"ח הוא צריך לחזור ולכוון ולהתפלל פעם אחרת ומתוך שהוא בהול על מתו וטרוד בעסקיו שהוא טרוד בעסק קבורתו של המת לא יוכל לכוון בהם ולכן הוא פטור אבל בשאר מצוות שאינן צריכות כוונה כ"כ חייב.

אבל רבינו יונה חולק על זה והוא סובר שאותה הברייתא הסוברת שהחתן חייב במצות חולק על הכלל של העוסק במצוה פטור מן המצוה, כך רש"י פירש שם במסכת סוכה, ואילו אנן קי"ל שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ובודאי חתן ג"כ פטור מכל המצוות וע"כ סוברים תר"י שבוודאי האבל אמנם פטור מכל המצוות האמורות בתורה ולמה לא הוזכרו במשנה רק אלו הג' בלבד על אף שהוא הדין שהוא פטור מכל שאר המצוות אלא יש כאן רבותא שאפילו אלו הג' שהם חמורות שיש בהם קבלת עול מלכות שמים אעפ"כ האבל פטור וכ"ש בשאר המצוות שאינם חמורות כ"כ, ולכן הוא הזכיר תפילה ותפילין ביחד עם ק"ש מפני שקבלת עול מלכות שמים שלמה הרי כבר למדנו שזה דווקא עם התפילין וגם כשהוא מתפלל עם התפילין כמו שלמדנו לעיל דף ט"ו, ולכן הוזכרו ג' אלו לרבותא וחדוש שאפילו ג' אלו שבהם הוא מקבל עול מלכות שמים שלמה אעפ"כ האבל פטור מהם וכ"ש

לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרות אין מוחין בידו, וכוונת דברי המחבר בסיום הדברים האלו כבר עמד עליהם בדברי חמודות שכלאורה הוא סותר את עצמו, אבל המ"ב כבר ביאר שמסקנת דברי האחרונים הכוונה היא כך, המחבר עצמו סבור מעיקר הדין להכריע כפי הטעם הראשון של הירושלמי שאסרו עליו להחמיר מפני כבודו של מת ולכן אפילו אם יש לו מי שישתדל בשבילו לצרכי קבורה אין הוא רשאי להחמיר על עצמו, אלא שאם יש לו מי שישתדל והוא רוצה להחמיר על עצמו אנו אין מוחין בידו מכיון שיש לו על מי לסמוך, שהרי לשיטת רש"י הוא רשאי להחמיר על עצמו ולדעה שניה בירושלמי שהטעם הוא רק בגלל שאין מי שישא את משאו הוא גם רשאי להחמיר ולכן אין אנו מוחין בידו אבל שהמחבר עצמו סובר מעיקר הדין שבכל גוונא אפילו אם יש לו מי שישתדל לצרכי הקבורה אסור לו להחמיר מפני כבודו של מת, והרמ"ה מציין ביו"ד סימן שמ"א שם פסק המחבר שאינו רשאי להחמיר בכל גאוני וכך הוא העיקר כפי שהסכמת האחרונים מובאת של במ"ב בסימן ע"א ס"ק ז'.

ועדיין יש בזה כמה וכמה פרטי דינים ביאר אותם המ"ב בסימן ע"א ס"ק ד' בנוגע למקום ולמקומות שיש חברא קדישא העוסקת בהלוויתו ובקבורתו של המת מה דינו של האונן לענין אם הוא פטור מן המצוות או לא ולא נאריך בזה רק ציינו את המקום שם אפשר לעיין בפרטי ההלכה.

שואלת הגמרא **מתו אין אבל משמרו לא** הרי שלמדנו מדברי המשנה שרק מי שזה המת מהקרובים שהוא חייב להתאבד עליהם ולהתעסק בקבורתם הוא זה שפטור מק"ש אבל אם הוא משמר את המת והמת אינו מן הקרובים שלו הוא לא פטור מק"ש, שואלת הגמרא **והתניא המשמר את המת אף על פי שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה מכיון שהוא עוסק במצוה**.

עונה הגמרא **משמרו אף על פי שאינו מתו אמנם אם הוא באמת עוסק בשמירתו של המת אפילו שהמת הזה אינו מן הקרובים שלו והוא לא מת שלו הוא ג"כ פטור אבל מה שהמשנה אמרה מתו מוטל לפניו מתו אף על פי שאינו משמרו זה מה שנאמר במשנה שאם זה המת מהקרובים שלו שהוא טרוד ועסוק בקבורתם אפילו אם הוא לא צריך לשמר אותו אעפ"כ הוא פטור.**

שואלת שוב הגמרא **מתו ומשמרו אין אבל מהלך בבית הקברות לא** עדיין לא למדנו רק על מת שהוא מן הקרובים שלו או שהוא משמר מת אחר אבל הוא משמר אותו אז הוא פטור אבל אם הוא מהלך בכיה"ק לא, הוא לא פטור, **והתניא למדנו בכרייתא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בורועו וקורא ואם עושה בן עובר משום (משלי י"ז) לועג לרש חרף עושהו אדם הלועג לרש כאילו הוא מחרף את מי שעשה אותו את מי שברא אותו, ולכן יש בזה משום לעג לרש בכיה"ק שם קבורים המתים ללכת עם תפילין בראשו או כשספר תורה בזרועו וקורא, והתוס' אומרים שהוא הדין גם בעל פה אסור לקרות**

מוטל לפניו המילה מוטל לפניו אין הכוונה שהוא מוטל כאן במקום שהוא נמצא אפילו אם הוא נמצא בבית אחר לא באותו מקום שהמת מוטל זה ג"כ נקרא מוטל לפניו שכיון שמוטל עליו עסק הקבורה של המת זה נקרא שהוא מוטל לפניו, **שנאמר (בראשית כ"ג) ויקם אברהם מעל פני מתו הרי שא"א כבר קם מעל פני מתו היינו משרה ונאמר ואח"כ כתוב שהוא אומר לבני חת ואקברה מתי מלפני הרי שבאותה שעה שהמת כבר לא היה מוטל לפניו עדיין הוא קורא לזה מלפני כל זמן שמוטל עליו לקבורו כמוטל לפניו דמי אז זה נחשב כמוטל לפניו והמשנה לא מתייחסת דווקא כשהוא מוטל ממש באותו בית שהוא נמצא אלא אפילו הוא נמצא בבית אחר עצם הדבר שזה מת מהקרובים שהוא חייב להתאבל עליהם והוא חייב להתעסק בקבורתם לכן הוא פטור מק"ש מן התפילה ומן התפילין ומכל המצוות האמורות בתורה.**

פירשנו א"כ את דברי הברייתא כפי שרש"י פירש ודייקנו מדברי רש"י שאינו מברך פירושו אינו צריך לברך ובכל מקום אמר רש"י אינו צריך, אומרים תוס' בסוף דף י"ז ע"ב שפירש רש"י ואינו זקוק לברך ומשמע מתוך פירושו של רש"י שאם הוא רצה לברך הוא רשאי ורק הוא לא צריך לברך אבל אם הוא רוצה לברך ולהחמיר על עצמו הוא רשאי, מיהו אומרים תוס' בירושלמי מפורש שאם הוא רצה להחמיר אין שומעים לו, ולכן אומרים תוס' נראה לומר פירוש דברי הברייתא אינו מברך שאינו רשאי לברך לא שהוא לא חייב לברך.

ומפרש בירושלמי למה הוא גם אינו רשאי לברך אומר הירושלמי טעם ראשון מפני כבודו של מת, שלא יאמרו שמת זה קל הוא בעיניו של האונן ואינו חרד על מיסתו ולכן הוא מברך ואינו חרד, לא איכפת לו ממיסתו של אותו קרוב, אז לכן מפני כבודו של מת הוא אינו רשאי להחמיר, א"נ אומר הירושלמי, פירוש שני וטעם שני, מפני שאין לו מי שישא משאו, אין לו מי שיתעסק בקבורתו של המת.

ומפורש בדברי הראשונים והתוס' כאן ועוד ראשונים האריכו הרבה בביאור דברי הירושלמי, אבל מבואר בדברי הראשונים שיש ג"מ לדינא בשני הטעמים של הירושלמי, בן אדם שיש לו מי שיתעסק בקבורתו של המת ששם לפי הטעם הראשון עדיין אסור לו להחמיר כיון שיש בזה מפני כבודו של מת משא"כ לפי הטעם השני שכל הטעם שהוא אסור להחמיר זה מפני שאין לו מי שישא את משאו כאן שיש לו מי שישא את משאו הרי שמוותר לו להחמיר.

והאריכו בזה הפוסקים איך להכריע את ההלכה, ונביא את המבואר בשו"ע או"ח הל' ק"ש סימן ע"א סעיף א', אומר המחבר מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אינו מוטל עליו לקברו, והכוונה במי שמתה אחותו הנשואה שיש לה בעל שהבעל חייב לטפל בקבורתה, ותוס' בסיומם של דברי התוס' בדף י"ח ע"א דנים בזה מדבריו של ר"ת, עכ"פ להלכה מבאר המ"ב בדברי המחבר שזו הכוונה אפילו אינו מוטל עליו לקברו שהוא פטור מק"ש ומתפילה שהכוונה אפילו במי שאחותו הנשואה מתה ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי, משום שזה מדובר שאסרו מפני כבודו של מת כפי שביאר שם המ"ב, ולאחר מכן מסיים המחבר ואם יש

היא אסורה בביה"ק משום שיש בזה משום מצוה דעצם אחיזתה של הס"ת אע"פ שהוא לא קורא וממילא יש בזה משום לועג לרש, ויש איסור שני שלא לקרוא כשהוא נמצא בביה"ק.

ובתשובות הנובי" במהדורא ת' או"ח סימן כ"ט עמד בזה שהכסף משנה סותר את עצמו שהכסף משנה בהל' אבל פרק י"ד דייק לומר שבדווקא שני דברים יחד נאסרו וכפשטות לשון הברייתא שלא יהלך עם ס"ת ויקרא בו שרק בגלל שהוא קורא בו יש בזה משום לועג לרש ואילו האחיזה בעצמה של הספר אין בה משום לועג לרש, כך פירש הכ"מ בפרק י"ד מהל' אבלות הל' י"ג.

הרי שהכ"מ סותר את משנתו, שאל את זה הנובי" והוא גם מדייק שדברי המחבר בשו"ע סותרים זה את זה, שלשונו ביו"ד סימן שס"ז סעיף ב' מורים כדבריו בכסף משנה בהל' אבל שדווקא לקרוא בו אסור אבל אחיזת ס"ת וכניסה בו לביה"ק אינה אסורה ואילו שם ביו"ד סימן רפ"ב סעיף ד' מורים דבריו כפי שהוא פירש בהל' ס"ת שכל אחד לעצמו יש בו משום לועג לרש, וכך סובר גם הט"ז בס"ק ג' שבביה"ק עצמו גם האחיזה של הס"ת לעצמה ג"כ אסורה, והנובי" כבר רומז שגם בדברי הטור הם גם לא בסגנון אחד וכבר הרגיש בזה הלחם משנה שם בפרק י"ד מהל' אבלות.

מסקנת דברי הנובי" לענין השאלה ששאלו אותו השאלה היתה האם לעשות את אותה עצה המבוארת בזה"ק בפ' אחרי מות שבזמן שיש חלילה עצירות גשמים או עת צרה גדולה שטוב הוא להוציא ס"ת לבית הקברות לבקש רחמי שם והשאלה היתה אם יש בזה איסור מצד הפוסקים, ביאר בזה הנובי" שמדברי התלמוד והפוסקים אין שום צד מפורש לא האיסור ולא ההיתר, רק שלשונו של הרמב"ם בהל' ס"ת משמע לאיסור, וגם מה שפשוט שיש בזה את העצה של הוזה"ק טוען הנובי" שהרי בזה עצמו מפורש שאם הס"ת הוא ח"ו חסר אות אחת אדרבה גורמים חלילה רעה גדולה וא"כ הוא שואל היש אפוא אצלנו ס"ת שיהיה בדוק בחסרות ויתרות, סוף דבר אומר הנובי" לכן חלילה לעשות כן ותוכלו להרבות תפילות ובקשות ורחמנא ליבא בעי ויציל נפשתינו מכל צרות ויחיש לשועתינו בקרוב.

אומרת הגמרא גופא למדנו המשמר את המת אף על פי שאינו מתו שזה לא מהקרובים שהוא צריך להתעסק בהם פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, היו שנים אם הם שני אנשים יחד ששומרים על המת זה משמר וזה קורא האחד מהם משמר את המת והשני יכול אז לקרוא ק"ש וזה משמר וזה קורא ולאחר מכן הם מחליפים זה שקרא הולך לשמור וזה ששמר עד עכשיו הוא זה שקורא, בן עזאי אומר היו נאים בספינה אם הם נושאים בספינה ושם נמצא אתם המת שהם שומרים עליו מניחו בוויית זו יכולים הם להניח את המת בוויית אחת של הספינה ומתפללין שניהם בוויית אחרת.

שואלת הגמרא מאי בנייהו בין הת"ק לבן עזאי. אמר רבינא חוששין לעכברים איכא בנייהו מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן הת"ק חושש לעכברים אפילו בספינה ולכן הוא לא מתיר שניהם יחד יתפללו ולא ישמרו

אז הרי שגם בביה"ק וליד מת אסור לא לקרוא ק"ש אפילו שהוא לא שומר את המת ואפילו שזה לא מהמתים שהם מן הקרובים שלו.

עונה הגמרא התם תוך ארבע אמות הוא דאסור חוץ לארבע אמות חייב דאמר מר מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע שאסור לקרוא ק"ש בתוך ד' אמות של המת משום לועג לרש, הכא חוץ לארבע אמות נמי פטור משא"כ אם זה המת מהקרובים שלו שהוא חייב להתאבל עליהם ולהתעסק בקבורתן או שהוא משמר את המת אפילו זה חוץ לד' אמות הוא ג"כ פטור מלקרוא ק"ש.

וכך גם בזה נפסקה ההלכה בשו"ע או"ח סימן ע"א סעיף ד' אסור לקרות ק"ש תוך ד' אמות של מת או בביה"ק ואם קרא לא יצא, דברי המחבר שגם בדיעבד אם הוא קרא ק"ש בתוך ד' אמות של מת או בביה"ק הוא לא יצא הם דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות ק"ש ושהרמב"ם סובר שקנס כקנסו אותו חכמים הואיל ועבר על דבריהם או לכן אפילו בדיעבד הוא לא יצא, אבל הראב"ד חולם על הרמב"ם וסובר שאינו צריך לחזור ולקרוא כיון שהמקום ההוא היה ראוי לקרוא בו ורק משום לועג לרש אסור חכמים או בדיעבד הוא יצא.

ולדינא פוסק המ"ב בס"ק י"ז, שלענין ק"ש הסכימו האחרונים לחשוש לדברי הרמב"ם לחזור ולקרוא ק"ש אבל אם בירך או התפלל אינו חוזר, זה בנוגע לק"ש בתוך ד' אמות של מת או בביה"ק, ולענין להלך בביה"ק כשתפילין בראשו מבואר בהל' תפילין שו"א או"ח סימן מ"ה סעיף א', אסור לכנוס בביה"ק ובתוך ד' אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש והם הם מכוסים מותר.

אלא שבענין זה של ביה"ק ובתוך ד' אמות של בית הקברות הסביר כבר הביאור הלכה במקום והעתיק בזה דברי הפמ"ג שיש ג' מחלוקות בדבר, הבי"ח סובר שבקברות ג"כ רק תוך ד' אמות לקבר הוא אסור אבל חוץ לד' אמות של קבר אע"פ שהוא עומד בתוך ביה"ק היינו במקום שהוקצה לקברות כל שאין סביבותי קבר בתוך ד' אמות הוא מותר, ואילו הט"ז פירש שמדינא אמנם אין איסור כי אם תוך ד' אמות לקבר אבל הטור החמיר משום גדר שגם בחוץ לד' אמות של קבר כל שהוא עומד בביה"ק הרי שזה אסור, ואילו המג"א סובר שתוך ד' אמות של ביה"ק ג"כ אסור, והאריך בזה הביאור הלכה בביאור פרטי ההלכה.

גם בענין מה שלמדנו בברייתא שלא יהלך אדם בביה"ק וס"ת בורעו וקורא, נחלקו בזה הראשונים האם הכוונה שזה שני דברים היינו גם אסור לו ליכנס כשיש לו ס"ת בורעו זה איסור בפני עצמו אפילו אם הוא לא קורא בו ועוד איסור שני שאסור לו לקרוא בספר או שמא שזה הולך יחד שדווקא לאחוז בס"ת כשהוא קורא בו זה מה שאסור אבל ליכנס כשהוא אוחז בס"ת בלי לקרוא בו מותר.

מדבריו של הרמב"ם בהלכות ס"ת פרק י' הלכה ו' ביאר שם הכסף משנה שמדברי הרמב"ם מבואר שיש כאן שני איסורים, הרמב"ם אומר לא יאחוז אדם ס"ת בורעו ויכנס בו לבית המרחץ או לביה"כ או לביה"ק ואח"כ אומר הרמב"ם ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מן המת, דייק מזה הכסף משנה שלדעת הרמב"ם אחיזת ס"ת בורעו אפע"פ שאינו קורא גם

השאלות אמר ר' יהודה אמר רב כל הרואה המת ואינו מלווה אדם שרואה שמלוים מת לקבורה והוא לא מלווה אותו עובר משום (משלי י"ז) לעג לרש חרף עשהו ואם הלווה מה שכרו אם הוא כן לוח, אמר רב אסי עליו הכתוב אומר (משלי י"ט) מלווה ה' חונן דל (משלי י"ד) ומכבדו חנן אביון מסביר רש"י שהפסוק מלווה ה' חונן דל מתפרש כך מי שחונן את הדל והרי אין לך דל יותר מן המת אז מי שחונן את הדל ומלווה אותו הוא נחשב כמלווה ה' כאילו מלווה את המקום.

אומרת הגמרא רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואולי היו מהלכין בבית הקברות הוה קשריא תכלתא דרבי יונתן הציצית של ר' יונתן היתה מושלכת היינו שהיו רואים את הציצית שלו, אמר ליה רבי חייא דלייה הגבהה, הרם את הציצית, כדי שלא יאמרו כדי שהמתים הקבורים כאן לא יאמרו למחר באין אצלנו הרי כל אדם מעותד הוא למות והם יבואו אצלנו להיות קבורים כאן ועכשיו מחרפין אותנו שאנחנו פירושו שהמתים פטורים מן המצוות ולא מקיימים מצות.

אמר ליה שאל אותו ר' יונתן ומי ידעי כולי האי וכי המתים יודעים כ"כ במה שקורא בין החיים והא כתוב (קהלת ט') והמתים אינם יודעים מאומה משמע מהפסוק שהם לא יודעים שום דבר.

אמר ליה ענה לו ר' חייא אם קרית לא שנית אפילו אם למדת פעם אחת הרי שלא חזרת ללמוד פעם שניה כדי שתתבונן בו אם שנית לא שלשת ואם למדת פעם שניה לא למדת בשלישית אם שלשת ואם למדת בשלישית לא פירשו לך אז לא פירשו לך את פירושו של הפסוק, מה שנאמר בפסוק מתפרש כך, הפסוק אומר (קהלת ט') כי החיים יודעים שימותו, אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים הצדיקים גם במיתתן הם קרוים חיים ועל זה נאמר החיים אלו הצדיקים יודעים שהם ימותו והם נותנין אל לבם להתבונן מכך שיש יום המיתה ולכן הם מושכים ידיהם מן העבירה, ומה שנאמר בהמשכו של הפסוק והמתים אינם יודעים מאומה הכוונה לרשעים שגם בחייהם קרוים מתים והם אינם יודעים מאומה שהם עושים את עצמם כאילו שהם אינם יודעים שעתיד אדם למות והם ממשיכים להיות חוטאים, אומרת הגמרא מנין לנו שהצדיקים במיתתן נקראו חיים שנאמר (שמואל ב' כ"ג) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אראל מואב מסביר רש"י אריאל זה ביהמ"ק שהרי כך אומר הנביא ישעיה הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד, ביהמ"ק נקרא אריאל הוא נקרא מואב ע"ש דוד המלך שבנה את ביהמ"ק והוא בא מרות המואביה, תוס' מוסיפים על שם דוד ושלמה שהרי דוד לא בנה את ביהמ"ק דוד רק הכין את כל מה שיש בו צורך לבנין ביהמ"ק ושלמה הוא זה שבנה את ביהמ"ק ושניהם באו מרות המואביה, והפירוש של והוא הכה מתפרש מסביר רש"י השפיל, את כל השנים ואת כל הדורות משני בתי המקדש מבית ראשון ומבית שני שלא היה בכל התקופות של ביהמ"ק הראשון והשני מי שגדול כמותו של בניהו בן יהוידע, והוא ירד והכה את הארי בתוך הכור ביום השלג

אז על המת ואילו בן עזאי לא חושש לעכברים ולכן לדעתו אפשר להניח את המת בזוית זו של הספינה ושניהם יחד מתפללים ואין צורך שם לשמור אותו כי לדעת בן עזאי אין חוששים לעכברים.

אומרת הגמרא תנו רבנן למדנו כברייתא המוליך עצמות ממקום למקום אדם שמוליך עצמותיו של המת ממקום אחד לשני, הרי זה לא יתנם בדסקיא תיק שק גדול של עור ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון, אומרים תוס' אבל אם הוא מפשיל את הדיסקיא את התיק עם העצמות לאחוריו ומניח אותם לאחוריו על החמור והוא גם רוכב על החמור זה מותר, מסיימת הברייתא ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסמים אם הוא מפחד מהגוים או שמגזלנים שודדים ואז הוא צריך לרכב על הסוס כדי לרוץ ולברוח מהר בזה אז הדין הוא שמוותר, וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה.

שואלת הגמרא אהייא על איזה מהדינים כברייתא אמרנו שגם בס"ת מותר.

אילימא ארישא שלא יתן אותם בדיסקיא על גבי חמור כשהוא רוכב עליהם פשיטא מי גרע ספר תורה מעצמות ואם אסור לעשות כך עם עצמותיו של המת כי זה בזיון כ"ש שאסור לעשות כך עם ס"ת שבוודאי זה בזיון של התורה.

אלא אסיפא על מה שנאמר בסיפא שאם הוא מתירא מפני נכרים ומפני לסטים מותר על זה נאמר שלא רק בעצמות מותר אלא גם בס"ת מותר.

ויש בזה אריכות דברים בדעת הרי"ף שהאריך בזה בתר"י וכן בדברי חמודות, נביא רק את סיכומם של דברים כפי שהדברי חמודות מסכם, שהכלל העולה שלאילו הסוברים שגם שלא במקום סכנה הרי שמות להפשיל לאחוריו את עצמותיו של המת ולרכב הוא על החמור כשהוא לא יושב על הדיסקיא עם העצמות אבל זה נמצא לאחוריו, הרי שגם בס"ת גם כן מותר, כך סוברים התוס' כך כתוב ברא"ש, אלא שהתוס' והרא"ש מוסיפים שאם תאמר שאסור זה דווקא בס"ת אבל נביאים וכתובים וכ"ש שאר ספרים וודאי מותר לו להפשיל אותם לאחוריו כשהוא רוכב על החמור, ואילו כשיש סכנה בדבר והוא צריך לברוח מפני הלסטים או מפני הנכרים בזה הם פירשו שירכב עליהם הכוונה שהוא יושב על הדיסקיא עם העצמות כשהוא יושב עליהם כדי לברוח, וכמו כן גם בס"ת ג"כ יהיה מותר לו לרכוב על הספר כדי שהספר לא יאבד ולא ימסר בידיהם של הנכרים והלסטים, אבל בשיטתו של הרי"ף אומר הדברי חמודות שלדעת הרי"ף וגם דעת הרמב"ם בס"ת לא הותר רכיבה על הספר כשהוא יושב על הספר אפילו לא בשעת הסכנה שכדאי ומוטב שהספר ילך לאיבוד במקום שהוא יושב עליו ולבזות בדרך בזיון, אבל בעצמות לפירוש ראשון בשעת הסכנה אפילו לרכב עליהם ממש מותר, ואילו לפירוש השני אין חילוק בין ס"ת לעצמות כלל ובשניהם לא הותר אלא להפשיל לאחוריו כשהוא לא רוכב עליהם ממש, כך ביאר הדברי חמודות לסיכום הדברים את שיטת הרי"ף והרמב"ם.

אומרת הגמרא אמר רבנן אמר רב יהודה ולגירסת

תפרש את זה הגמרא.

- דף י"ח ע"ב

בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו וכי כולם הם בניו של מתי שהפסוק קורא לו בן איש חי, אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי זו הכוונה בן איש חי לומר שצדיקים במיתתן קרוים חיים, הרי שהוכחנו שצדיקים במיתתן קרוים חיים ועכשיו הגמרא ממשיכה להסביר את המשכו של הפסוק, רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פועלים לתורה הוא ריבה וקבץ הרבה פעולות לתורה והוא הבה את שני אראל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני הוא לא הניח אדם גדול וחשוב כמותו בשני בתי מקדשות, והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת ומבל יש המפרשים שהוא שבר גזיזא דברדא פירושו חתיכות ברד שזה קרח וזה הלשון שלג שזה היה קרח קפוא והוא ירד לטבול אומר רש"י לקריו להטהר מטומאת קרי כדי לעסוק בתורה, ורע"א כבר מציין לדברי התוס' בב"ק דף פ"ב ע"ב שתוס' שם מעירים שתקנת עזרא זו שמחייבת בעלי קרי לטבול לד"ת והרי עזרא היה רק בתחילתו של בית שני, אבל יחידים היו גם מחמירים מלפני כן לטבול לקרים כדי לעסוק בתורה, ובצד מובא מתרגום רב יוסף שהוא טבל כשהוא נטמא מחמת שנגע בשרץ אחד.

אומרת הגמרא איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיפרא סיפרא דבי רב זה הברייתות של תורת כהנים והוא למד את זה ביום סיתוא ביום חורף ביום חורפי שזה ביום השלג, והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחיייהן קרויין מתים שנאמר (יחזקאל כ"א) ואתה חלל רשע נשיא ישראל וזה מדובר על צדקיהו מלך יהודה הוא אומר את זה ועדיין בימי יחזקאל הנביא כשנאמר פסוק זה הוא עדיין חי והפסוק קורא לו חלל על שם שרשעים בחייהם קרוים מתים.

שואל על כך מיד המהרש"א במקום איך אפשר לומר זאת על צדקיהו מלך יהודה שהוא זה שהפסוק קורא לו חלל מת בגלל שהוא היה רשע הרי הגמרא אומרת בערכין וכוונתו לגמרא בערכין דף י"ז שדורו של צדקיהו היו רשעים אבל צדקיהו בעצמו היה צדיק וכך מבואר בהרבה מקומות בדברי חז"ל על צדקותו של יהושעיהו, מסביר המהרש"א שמכיון שהוא עבר על השבועה שהוא נשבע לנבוכדנצר שהגמרא מספרת בנדרים דף ס"ה שצדקיהו המלך מצא את נבוכדנצר מלך בבל כשהוא אוכל ארנבת בחיים ונבוכדנצר השביע אותו שלא יספר לאף אחד והוא עבר על השבועה ומשום שהוא עבר על השבועה הוא נקרא רשע לענין זה שפה הוא נזכר כמת אפילו בחייו, כך הסביר המהרש"א.

המשנה למלך בפרשת דרכים דרוש כ"ב גם כן עמד על שאלה זאת והוא מביא הרבה מקומות בדברי חז"ל בהם מבואר גודל צדקותו של צדקיהו המלך והוא שואל א"כ איך כאן אפשר לפרש שחלל רשע זה על צדקיהו, אומר הפרשת דרכים על פי אותה גמרא בערכין דף י"ז שם כתוב בגמרא שדורו של צדקיהו היו רשעים אלא שצדקיהו עצמו לא היה רשע, סובר הפ"ד לפרש שמכיון שיכול היה למחות ביד אנשי דורו שלא יהיו רשעים ולא מיחה בהם בגלל כך הוא נחשב לקרוא לו

חלל רשע כמו רשעים שבחיייהם קרואים מתים, כך הסביר המשנה למלך בפרשת דרכים דרוש כ"ב.

אומרת הגמרא ואי בעית אימא מהכא מפסוק בתורה אפשר ללמוד שהרשעים בחייהם קרוים מתים כתוב בפסוק (דברים י"ז) על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, חי הוא הרי מדובר באדם שעבר עבירה שעכשיו צריך להמת אותו על העבירה שהוא עבר הוא עדיין חי והפסוק קורא לו המת, אלא המת מעיקרא שעוד מלפני שהורגים אותו הוא כבר נחשב מת משום שהוא רשע והרשעים בחייהם קרוים מתים זה מה שהפסוק אומר והמתים אינם יודעים מאומה כפי שפירשנו מדברי רש"י בעמוד א' שהרשעים שבחיייהם הם קרויים מתים עושים את עצמם כמי שלא יודעים שאדם עתיד למות וממשיכים לחטוא.

אומרת הגמרא בני רבי חייא ומצויין בצד שזה יהודה וחזקיה שהם הבנים של ר' חייא, נפוק לקרייתא מפרש רש"י הם יצאו להתעסק בעבודת אחוזתם, אייקר להו תלמודייהו נשתכח תלמודתם מגירסתם וזה לשון אייקר זה לשון כובד הוככד עליהם הלימוד מחמת שכחה ששכחו תלמודתם, הו קא מצערי לאדכוריה הם היו מצערים את עצמם להזכר בתלמודם, אמר לו חד לחבריה אמר אחד האחים לחבירו ידע אבון בהאי צערא האם אבינו הקדוש ר' חייא שכבר היה לאחר פטירתו האם הוא יודע מהצער שיש לנו, אמר לו איך מנא ידע מנין לו לדעת והא כתיב (איוב י"ד) יכבדו בניו ולא ידע הרי שאדם שמת אינו יודע מהכבוד שיש לבניו, אמר ליה איך ולא ידע והא כתיב (איוב י"ד) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל הרי שהמת כן כואב לו ויש לו כן אבלות על נפשו ואמר רבי יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי שתולעים הרימה העוקצת את המת קשה לו כמו מחט שעוקצים בה את בשר החי, אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי בצער הגוף שלהם ממש כגון את העקיצה של רימה את זה הם יודעים ומרגישים אבל בצערם של אחרים הם אינם יודעים.

שואלת הגמרא ולא ידעי, והתניא למדנו בברייתא מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת זה היה שני בצורת שלא ירדו גשמים והיה רעב והתבואה ביוקר והוא נתן מטבע חשוב של דינר לעני בערב ר"ה והקניטתו אשתו ואשתו הקניטה אותו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו שמשותחות אחת עם השניה, אמרה חדא לחברתה אמרה אחת לשניה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מסביר רש"י הפרגוד זו מחיצה המבדלת בין מקום השכינה ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם שמכיון שזו הלילה של ר"ה ואז העולם נידון כי העולם נידון הרי בר"ה ואז גוזרים את הגזירות בשמים והציעה אחת הרוחות אומר רש"י של שתי ילדות מתו היינו של שתי נשים צעירות, הציעה לחברתה ללכת לשוטט ולשמוע את הגזירות שגוזרים בשמים, אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים ואיני יכולה לצאת ושוטט, אלא לבי את היא הציעה לה שתלך לבד ומה שאת שומעת מאחורי

עונה הגמרא דילמא איניש אחרינא שכיב ואויל ואמר להו שבאמת הם מצד עצמם לא יודעים אלא אדם שהיה בחיים וידע מכל סיפור המעשה הוא מת הלך וסיפר להם את הדברים שנאמרו בין החיים, כך תירצה הגמרא.

ובביאור דברי הגמרא הסביר המהרש"א והוא מביא שכבר שאל זאת העין יעקב בפירוש הכותב על העין יעקב מתקשה בזה הרי קי"ל שבכל מקום שהזכיר בחסיד אחד זה או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר' עילאי ואיך יתכן שהוא חסידים הראשונים כאלו ילכו בלילה בר"ה ביחידות לביה"ק ללון שם במקום טומאה, ובפירוש הכותב על הע"י האריך בזה, והמהרש"א מסביר ע"פ דברי הריטב"א שפירש שדבר זה היה בחלום, והמהרש"א מוסיף בזה לפי שזה שהקניטתו אשתו היתה לו סיבה, משום שזה היה ר' יהודה בר' עילאי שמבואר בגמרא נדרים דף מ"ט שהיה עני ואותו דינר שהוא נתן לעני אחד ומוזה לא נשאר לא כלום ולכן היא הקניטה אותו, ולפי שהחלומות של ליל ר"ה הם יותר אמיתיים שהוא יום הדין ולכן הרי ההלכה היא שמי שראה חלום רע בר"ה והתענה בו תענית חלום צריך הוא להתענות כל ימיו מי שראה חלום רע, וכמו המעשה שמסופר בגמרא ב"ב דף י' שר' יוחנן בן זכאי ראה בחלום שבני אחותו יקחו מהם שבע מאות דינרין במשך השנה, זה הביא גם לחסיד זה שהיה גם הוא רוצה להשתמש בחלום בזה הלילה של ר"ה ששם החלומות אמיתיים כדי לדעת לשמור את עצמו מכל תקלה ולא יהיה יותר עני, ושמעתי אומר המהרש"א שגם בדורות האחרונים היו משתמשים בבעל החלומות ע"י השבעות בשמות, וזה מה שמסופר בגמרא שהוא הלך ולן בביה"ק הכוונה שבאותו חלום שהוא חלם בליל ר"ה הוא חלם שהוא לן בביה"ק והוא שומע את השתי רוחות, ולמה הגמרא נוקטת לשון רוחות ולא נפשות ולא נשמות הרי יש נפש רוח ונשמה, לפי שידוע מסביר המהרש"א שהנפש שייכת וקשורה בחומר והנשמה היא הצורה והרוח הוא המדבק ביניהם כל ימי חי האדם ולכן במותו של האדם שהגוף נפרד מהנשמה הגוף הולך אל העפר לקבר והנשמה הולכת למעלה הרוח שהיה מדבק בין הגוף עם הנפש לבין הנשמה או גם הוא אינו מתפרד ממש לגמרי אלא לפעמים הוא שורה במקום הגוף על הקבר ולפעמים הוא שט בעולם למקום שהנשמה שם דהיינו מאחורי הפרגוד, וזה מה שכאן מסופר שהרוח שהיתה איתם שורה על גופם בקבר היא זו שעלתה למעלה לשוט ולשמוע מהגורות שגורים בעולם וכמו כן גם לשנה אחרת בר"ה היה גם או משתמש החסיד בחלומות כדי לדעת לשמור את עצמו מפורענות הבא לעולם כך הסביר כאן המהרש"א.

ולחבין את הענין שאחת הרוחות אמרה שהיא קבורה במחצלת של קנים ולכן היא אינה יכולה לצאת לשוט, מסביר זאת הצ"ח שידוע שכל זמן שהבשר של הגוף לא כלה ונרקב ויש לו עדיין קיום או עדיין הרוח ששורה אתו אינה יכולה להפרד מגופו ולכן קוברים אותו בעפר כדי שהגוף יכלה יותר מהר כמבואר בגמרא סנהדרין דף מ"ז וגם מלבישים את המת בתרכיכים של פשתן הנבלים ונרקבים מהר, זו אותה ילדה שמתה מתוך העניות שלהם היא קברה אותה במחצלת של קנים כי לא היה לה בגדי פשתן ולכן עדיין הגוף לא נרקב כיון

הפרגוד אמרי לי תבואי ותספרי לי, הלכה היא ושמה ובאה וחזרה ואמרה לה חברתה אז אותה חברתה נשאת שאלה אותה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו מסביר רש"י שהיורה הוא הגשם הראשון מחולק לג' רביעות, הרביעה הראשונה היינו הגשם הראשון שיורד זה הבכירה ולאחר מכן שניה ולאחר מכן שלישית, הראשונה ביי"ז בחשון השניה שבוע הרי כן בכ"ג חשון השלישית עוד שבוע אחרי כן בר"ח כסלו, והיא שמעה שגזרו שיהא ברד מלקה את אלה התבואות שיזרעו אותם ברביעה רשעונה שאז כשהברד ירד בסמוך לרביעה שניה מה שכבר נזרע מלפני כן הוקשה כבר נהיה קשה והברד שובר אותו ואילו את מה שנזרע בשניה עדיין זה רך ואין הברד מזיק לו ואינו נשבר שהרי כך מצינו גם במכת ברד במצרים שכתוב והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכוסמת לא נכו כי מה שהיה קשה יותר נשבר ע"י הברד, הלך הוא הלך אותו חסיד וזרע ברביעה שניה והוא באמת זרע רק ברביעה השניה, של כל העולם כולו לקה כך היה כפי שגזרו בשמים שירד ברד לכל אלו שזרעו ברביעה ראשונה התבואה שלהם לקתה שלו לא לקה, לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמשפרות זו עם זו אמרה חרא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לבי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה ושמה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו שדפון זה רוח קדים רוח מזרחית קשה שמלקה את התבואה שהיא עדיין רכה זה מלקה את הרך ואינו משדף ומלקה את הקשה ואלו שיזרעו ברביעה שניה השדפון מלקה, הלך וזרע ברביעה ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושלו לא נשדף שהרי שלו נזרע יותר מאוחר וזה היה רך, אמרה לו אשתו מפני מה אשתך המילה אשתך מצויין בצד פירושו שתא קדמייתא בשנה שעברה של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף איך זה קורא, סח לה כל הדברים הללו אז הוא סיפר לה את כל הסיפור איך ששמע את שתי הרוחות מספרות זו עם זו ואיך שהוא ידע איזו פורענות גזרו ולכן הוא ידע להנצל, אמרו לא היו ימים מועטים לא עבר אלא זמן מועט עד שנפלה קמטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה נפלה קמטה שרבו, ריבה זו נערה צעירה ילדה קטנה, אמרה לה אשתו של החסיד לאם של אותה ריבה לבי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמשפרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחני דברים שביני לביןך מה ששוחחנו בינינו כבר נשמעו בין החיים ולכן היא כבר לא רוצה בכלל לשוחח מזה, ומזה שואלת הגמרא אלמא ידעי הרי שהם ידעו מה שנשמע בין החיים שסיפרו בין החיים את מה שהם שוחחו ביניהם.

מעמא לא סלקת למה אתה לא עולה אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס כל אותם שנים שלא נכנסת לשיבה של ר' אפס ואחלישתיה לדעתיה וגרמת לו חלישות הדעת לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אז לא מכניסים גם אותך לשיבה של מעלה.

וענין זה מסופר בגמרא בכתובות בדף כ"ג ע"ב והביא זאת כאן ר"נ גאון בארוכה שרבינו הקדוש כשהוא נפטר הוא צוה שרב חנינא בר חמא ישב בראש הוא יהיה ראש הישיבה במקומו ורב חנינא בר חמא לא קיבל על עצמו כי רב אפס היה מבוגר ממנו בשנתיים ומחצה ורב אפס הוא זה שישב בראש ור' חנינא ישב בחוץ ולוי ישב אצלו ליד רב חנינא בחוץ אז באותם שנים שלוי ישב מחוץ לשיבתו של רב אפס הוא החליש את דעתו בזה ולכן כאן בישיבה של מעלה לא נתנו לו ליכנס אותו מספר שנים.

אדחכי והכי אתא אבונה הגיע אביו של שמואל חזייה שמואל ראה דהוה קא כבי ואחייך שאביו בוכה ומחייך אמר ליה מאי מעמא קא בכית למה בכית אמר ליה דלעגל במהרה קא אתית משום שאביו של שמואל כבר ידע ששמואל במהרה יקבר והוא יפטר מן העולם, מאי מעמא אחיבת למה חייבת דחשיבת בהאי עלמא טובא אמר לו אביו כי אתה מאד חשוב שם בעוה"ב, אמר ליה אי חשיבתא אם אני חשוב בעיניהם נעיילוח ללוי אז אני רוצה שיכניסו את לוי לשיבה ועיילוחו ללוי והכניסו אותו לשיבה של מעלה, אמר ליה שאל שמואל את אביו זווי דיתמי היבא היכן כספם של היתומים אמר ליה זיל שקלינהו באמתא דרחיא לך תקח אותם באותו מבנה שבו נמצא הרחים, וכל הבנין שבו יושב הרחיים נקרא אמת הרחיים, עילאי ותתאי הכסף שמלמעלה ומלמטה דידן הוא הכסף שלנו ומיצעי הכסף שנמצא באמצע זה דיתמי אמר ליה שאל שמואל מאי מעמא עבדת הכי למה עשית כך אמר ליה אי גנובי גנבי מננבו מדידן אם הגנבים יבואו לגנוב אז הם גונבים את הכסף שמלמעלה שיגנבו את הכסף שלמעלה שהוא שלנו ולא מהכסף של היתומים (*ונ"ל שהיה בין כל כסף עפר שאם לאו הגנבים היו גונבים את הכל במכה אחת אלא כיון שהוא שם עפר מתחת לשכבה הראשונה של כסף הם חשבו שהם כבר מצאו את הכל, אלא שא"כ קשה שאז גם את הכסף האמצעי תאכל הארץ ודו"ק), אי אכלה ארעא אם הכסף יאכל ע"י חלודה ע"י הקרקע אז שוב אכלה מדידן יאכל הכסף שלמטה שהוא הכסף שלנו ולא הכסף של היתומים, ולכן הוא כך עשה, ומזה שואלת הגמרא אלמא דידעי הם יודעים מי הוא החשוב בין החיים שהרי הוא ידע להגיד על שמואל, עונה הגמרא דילמא שאני שמואל כיון דחשיב כיון שהוא חשוב קדמי ומכרזי פנו מקום אז היו מקדימים להכריז שיפנו לו מקום לחשיבות של שמואל ולכן המתים יודעים אבל אין מכאן ראייה שהם יודעים בשאר הדברים הנמצאים בין החיים.

ואומרת הגמרא ואף רבי יונתן הדר ביה הרי למדנו בעמוד א' שהגמרא אומרת שר' חייא ור' יונתן היו מהלכין בביה"ק

שמחצלת של קנים קשה לה יותר להרקב וכל זמן שלא נרקב עדיין הרוח לא יכלה להפרד כדי לשוט בעולם, וזה מה שהיא אמרה לה שהיא קבורה במחצלת של קנים ולא יכולה לצאת ולשנה הבאה היא חוזרת ושאלה אותה שמה כבר נרקב המחצלת של קנים ושוב היא יכולה לצאת והיא אמרה עדיין היא לא יכולה כי היא קבורה במחצלת של קנים כך ביאר כאן הצ"ח.

אומרת הגמרא תא שמע דועירי הוה מפקיד זווי גבי אושפויכתיה זעירי הפקיד כסף אצל בעלת האכסניא שלו עד דאתי ואזיל לבי רב עד שהוא בא והלך לשיבה שכיבה מתה בעלת האכסניא והוא לא ידע היכן כספו אול בתרה לחצר מות הוא הלך אחריה לחצר מות פירושו לביה"ק איפה שקברו אותה אמר לה זווי היבא היכן הכסף שלי אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי לך תקח אותם מתחת צינורא או בצנורא דדשא בחור של מפתן הבית שם הציר של דשא של הדלת שהדלת סובב בו ששם כדוך פלן באותו מקום נמצא הכסף ואימא לה לאימא ותגיד לאמי תשרר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא שתשלח לי את המסרק שלי ואת הגובתא זה מין קנה שבו היה לה כוחלה לכחול בו את העינים, מסביר רש"י בשביל שהיא מתה ילדה כי היא היתה צעירה היא אמרה כן לעגמת נפש ושתשלח לי את זה בהדי פלניתא עם אותה פלונית דאתיא למחר שמחר מביאים אותה לקבורה.

אלמא ידעי הרי שהמתים יודעים מי מהאנשים החיים עתיד למות ולהקבר.

עונה הגמרא דלמא דומה קדים ומכרזי להו אולי דומה הוא המלאך שממונה על המתים הוא מקדים להכריז עכשיו יבוא פלוני ולכן היא כבר ידעה שזו הפלונית גוססת ונוטה למות, אבל שאר דברי החיים אמנם המתים אינם יודעים.

אומרת הגמרא תא שמע דאבונה דשמואל הוה קא מפקדי גביה זווי דיתמי אביו של שמואל היה מופקד אצלו כסף של יתומים כי נח נפשיה כשנפטר אביו של שמואל לא הוה שמואל גביה אז שמואל לא היה אצלו ולכן אביו לא צוה לו היכן כספם של היתומים, הוה קא קרו ליה קראו לשמואל בר אביל זווי דיתמי בנו של מי שאכל את כספם של היתומים אול אבתריה לחצר מות אז הוא הלך אחרי אביו אבונה דשמואל לביה"ק, אמר להו בעינא אבא אני רוצה את האיש שקורים לו אבא, כי אביו של שמואל היה כך שמו, אמרו ליה אבא טובא איבא הכא יש כאן הרבה מתים עם השם אבא, אמר להו בעינא אבא בר אבא השם של אביו של שמואל היה אבא בר אבא, אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איבא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבונה דשמואל היבא היכן הוא, אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא הוא עלה לשיבה של מעלה, אדחכי חזייה ללוי דיתוב אבראי מסביר רש"י שהמתים נגלו לו לשמואל כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעיגול והוא ראה את לוי חבירו שהוא יושב חוץ ממקום ישיבתם של שאר המתים, אמר ליה אז הוא שאל את לוי אמאי יתבת אבראי למה אתה יושב מחוץ לעיגול שבו יושבים כל המתים מאי

ביקריה הקב"ה כביכול תובע את כבודו של הת"ח ולכן זה שסיפר אחרי מר שמואל נענש מיד מן השמים.

אומרת הגמרא אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר ממתן של תלמידי חכמים נופל בניהנם שנאמר (תהלים קכ"ה) והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל, אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון פירושו שהקב"ה יוליף את פועלי האון לגיהנום.

ומה הוא הלשון המספר אחר מיטתן של ת"ח, מפורש בצד על הגליון מן הערוף שהמילה מיטתן מתפרשת מלשון הטיה כלומר הוא מספר אחרי ת"ח לומר עליהם שהוא נטה מן הדרך הישרה, וכדברי ר' ישמעאל בהמשך הגמרא שאם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אסור להרהר אחריו שוודאי עשה תשובה, ולכן אסור לספר אחריו על מיטתו פירושו על נטייתו שהוא נטה מן הדרך הישרה שבוודאי הוא עשה תשובה, כך פירש הערוך.

המהרש"א גם עמד על כך למה קודם הוזכר בגמרא המספר אחר המת ואילו אצל ת"ח כתוב המספר אחר מיטתן של ת"ח, מסביר המהרש"א משום שאין הגמרא רוצה לומר את הלשון מת בצדיקים שהרי למדנו לעיל בדף י"ח תחת עמוד ב' שהצדיקים במיתתן קרוים חיים וא"כ נקט הגמרא את הלשון על מיטתן כאילו שהם שוכבים בחיים על המיטה ולכן הוא נקט את הלשון הזה כי הרי כך כתוב בפסוק שהוא דורש והמטים עקלקלותם, וגם הוזכר כך שבגמרא ובירושלמי ובמדרשים פטירתן של צדיקים כתוב כד דמיק, כשהוא ישן, ודימו בזה את מיתתן של צדיקים לאדם היושן על מיטתו, זהו כוונת דברי המהרש"א שלכן הוזכר מיטתן כאילו הם שוכבים על מיטתם, ואיך נדרש הפסוק יוליכם ה', שאפילו בשעה ששלום מסביר המהרש"א הכוונה הרי בעת מיתתן של הצדיקים מפורש בגמרא כתובות בדף ק"ד שאז מלאכי השרת מקדימים לפני הצדיקים לומר להם שלום, ואז את פועלי האון מוליכים לגיהנום כמו שמפורש שם בגמרא שמלאכי חבלה מקדימין לפניהם לומר להם אין שלום אמר ה' לרשעים, כך מבואר שם בכתובות ק"ד, כך הסביר המהרש"א את כוונת דברי הגמרא.

והלימוד מן הפסוק והמטים עקלקלותם הסביר רש"י הרי בפסוק שלמעלה מזה כתוב היטיבה ה' לטובים ובסמוך לזה כתוב והמטים עקלקלותם פירושו המכריעים מלשון כד נוטא כשיש בכף המאזנים חובות וזכויות כף מאזנים אחת יש עבירות חובות ויש בכף שניה זכויות, אלו המכריעים את חובותיהם יותר מזכותם להטות את כף מאזנים לכף חובה אלו הם הנקראים המטים עקלקלותם ואלו הם שמוליכים אותם לגיהנום.

אומרת הגמרא תנא דבי רבי ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו כיום שמא עשה תשובה על אף שראית שהוא עבר עבירה שמא הוא כבר עשה תשובה, שואלת מיד הגמרא שמא סלקא דעתך וכי רק ספק יש בדבר אם הוא עשה תשובה אלא ודאי עשה תשובה ומכיון שבוודאי עשה תשובה שוב אין לך רשות

והיתה התכלת של ר' יונתן נגררת אמר לו ר' חייא שיגביה את התכלת את הציצית כדי שלא יאמרו שהמתים הקבורים שם לא יאמרו למחר הם באים אצלנו ועכשיו מחרפים אותנו, שאל אותו ר' יונתן וכי המתים יודעים כ"כ הרבה מה נעשה בין החיים הרי כתוב והמתים אינם יודעים מאומה, ור' חייא תירץ לו שהכוונה להרשעים שבחיייהם קרוים מתים והגמרא האריכה לדון בזה בענין ידיעתם של המתים מן הנעשה בין החיים, ועל זה ממשיכה עכשיו הגמרא ואף ר' יונתן הדר ביה, שאף ר' יונתן שהקשה כך לר' חייא חזר בו.

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה מנין לנו שהמתים משוחחים זה עם זה שנאמר (דברים ל"ד) ויאמר ה' אליו הקב"ה אמר למשה רבינו, זה נאמר בפטירתו של משה, ואת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר מפרשת הגמרא אמר הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שילך לומר לאבות הקדושים שבועה שנשבעתי לכם אותה שבועה שנשבעתי לאבות כבר קיימתיה לבניכם כבר קיימתי לבניכם לתת להם את הארץ. מזה למדה הגמרא שר' יונתן סבור שמה רבינו הולך לומר לאבות הקדושים את מה שנצטווה לומר להם, הרי שהמתים מספרים זה עם זה.

וכפי שהגמרא מסבירה,

דף י"ט ע"א

ואי סלקא דעתך דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי ואם המתים אינם מבינים כלום ואין להם שום הבנה וידיעה רק בצער הגוף שלהם אז מה יהיה מזה שהם ישמעו ומשה רבינו יאמר להם את מה שהקב"ה מצווה לומר אלא שע"כ ר' יונתן חזר בו והוא סבור שהמתים כן יודעים.

שואלת עכשיו יוב הגמרא אלא מאי ידיעי ולפי מה שאתה מוכיח מדברי ר' יונתן שהוא סובר שהם כן יודעים למה ליה למימר להו אם הם יודעים אז הרי הם יודעים בלי שיגידו להם ולא יזהו צורך אמרו למשה רבינו שיאמר את זה לאבות. עונה הגמרא לאחזוקי ליה מיבותא למשה שיחזיקו טובה למשה רבינו על הבשורה שהוא מבשר לו.

אומרת הגמרא אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המת אדם המספר בגנותו של אדם שמת לאחר מיתתו הרי זה כאלו מספר אחרי האבן כמו שהאבן לא איכפת לו ממה שמספרים ומדברים עליה, איכא דאמרי דלא ידעי משום שאין המת לא יודע בכלל שדיברו עליו, ואיכא דאמרי ידיעי ולא איכפת להו אמנם המתים כן יודעים אבל זה לא איכפת להם ולכן זה כמספר אחרי האבן.

שואלת הגמרא איני והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל היה מי שהוא שדיבר בגנותו של האמורא הקדוש שמואל אחרי פטירתו, ונפל קניא ממללא נפל קנה גדול וכבד מן הגג, מטללא פירושו מן הגג, ובוזעא וקרעה, פתחה, לארנקא דמוחיה לכיס שבו המוח מונח ועי"ז הוא מת, הרי שהוא נענש מיד במקום ע"י שהוא סיפר אחרי מיטתו של מר שמואל.

עונה הגמרא שאני צורכא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע